

56. Kelile ve Dimne'de dünya hayatını anlatan bir hikâye: kuyuya atlayan adam**Melek DİKMEN¹****Büşra BAHAR²**

APA: Dikmen, M. & Bahar, B. (2023). *Kelile ve Dimne'de dünya hayatını anlatan bir hikâye: kuyuya atlayan adam*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 949-983. DOI: 10.29000/rumelide.1283479

Öz

Kelile ve Dimne, Hint hükümdarının oğullarını eğitmekle görevlendirdiği bir Vişnu rahibi tarafından yazılmış, Pançatantra (beş düşündürücü nasihat kitabı) adlı bir hikâye kitabıdır. Eser, adını hikâyelerdeki ana kahraman konumundaki iki çakaldan almaktadır. İbnü'l-Mukaffa' tarafından tercüme ve telif suretiyle Arapçaya çevrilmiş, bu metinden hareketle belli başlı dünya dillerine çok sayıda çevirileri yapılmıştır. Çalışmamıza konu olan *Kuyuya Atlayan Adam* hikâyesi, Nüşirevân'ın veziri Bahtegân oğlu Büzürkmîhr tarafından yazılan Berzeveyh bölümünde anlatılmaktadır. Bu bölüme, *Kelile ve Dimne*'nin diğer Farsça tercümeleri olan *Envâr-ı Süheylî* ve *Iyâr-ı Dâniş* ile *Envâr-ı Süheylî*'nin Türkçe tercümesi olan *Hümâyûnnâme*'de rastlanmamaktadır. Berzeveyh bölümü, Pehlevîce, Arapça ve Nasrullah Münşi Şîrâzî'nin Farsça *Kelile ve Dimne* tercümelerinde ve Latince tercümesi olan *Directorium Humanae Vitae (Guide for Human Life-İnsan Hayatı Rehberi)* adlı eserde geçmektedir. Ayrıca *Kelile ve Dimne* yazmaları dışında *Falnâme* ile bir Bizans romanı olan *Barlaam and Josaphat*'da, Tolstoy'un *İtiraflarım* kitabında ve *Risâle-i Nûr*'da da söz konusu hikâyeye rastlanmaktadır. Azgın bir hayvandan kaçarken kuyuya atlayan adamın hikâyesi, insanın dünya hayatındaki halini sembolik olarak anlatmaktadır. Ayaklarını dayadığı yerde ikiye yılan bulunmakta, tutunduğu dalları fare kemirmekte, kuyunun dibinde ağzını açmış bir ejderha beklemektedir. Bunca sıkıntı arasında adam, gördüğü balın tadına bakma arzusunda. Hikayedeki kuyu dünya hayatını, siyah ve beyaz fareler gece gündüzü, yılanlar ahlat-ı erbaayı, ejderha eceli, bal ise dünya hayatının zevklerini temsil etmektedir. Hikâyenin anlatıldığı metin ve konuyla ilgili tasvirlerdeki bazı unsurlar; yazıldığı dil ve coğrafyaya göre birtakım farklılıklar arz etmektedir. Ayrıca her dilin kendi içinde bazı motifleri tekrar ettiği de tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Kelile ve Dimne*, Beydebâ, Kuyu, Deve

A story telling the wordly life in *Kalila and Dimna*: the man jumping into the well**Abstract**

Kalila and Dimna is a story book called Pançatantra (five thought-provoking advice books) written by a Vishnu priest whom the Indian ruler commissioned to educate his sons. The book takes its name from the two jackals who are the main protagonists in the stories. It was translated into Arabic by Ibn al-Muqaffa by translation and copyright, and many translations were made into major world

¹ Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları ABD., (Isparta, Türkiye), melekdikmen@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8035-2097 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 31.01.2023 kabul tarihi: 20.04.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1283479]

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları ABD., (Isparta, Türkiye), busraklc992@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7839-524X

languages based on this text. The story of the Man Jumping into the Well, which is the subject of our study, is told in the Berzeveyh section written by Buzurkmihr, the son of Anushirvan's vizier Bahtegân. This section is not found in the other Persian translations of *Kalila and Dimna*, Anvâr-ı Suhaili and İyâr-ı Danish, and in *Humayunname*, the Turkish translation of Anvâr-ı Suhaili. The Berzeveyh section is mentioned in Pahlavi, Arabic and Nasrullah Munsî Sirazi's Persian *Kalila and Dimna* translations, and in the Latin translation of the *Directorium Humanae Vitae* (Guide for Human Life). In addition, apart from the *Kalila and Dimna* manuscripts, the aforementioned story is also found in *Falname*, a Byzantine novel Barlaam and Josaphat, Tolstoy's book of Confessions and *Risale-i Nur*. The story of a man who jumped into a well while escaping from a raging animal symbolically describes the state of man in his worldly life. There are two snakes in each place where he rests his feet, the mouse gnaws on the branches he clings to, and a dragon with its mouth open is waiting at the bottom of the well. Among all these troubles, the man desires to taste the honey he sees. The well in the story represents the life of the world, the black and white mice represent the night and day, the snakes represent the mortals, the dragon represents the eternal life, and the honey represents the pleasures of worldly life. The text in which the story is told and some elements in the descriptions about the subject show some differences according to the language and geography in which it is written. It has also been determined that each language repeats some motifs within itself.

Keywords: *Kalila and Dimna*, Beydeba, Well, Camel

1.Giriş:

Kelîle ve Dimne hikâyelerinin, Vishnuşarman adında bir Brahman tarafından 4. yüzyılda Hindistan'da, Sanskritçe kaleme alınan *Pañçatantra* masallarına dayandığı bilinmektedir.³ Kralın oğullarını eğitmek için yazdığı bu didaktik eserde Brahman, hikâyeleri hayvanların dili ile anlatmıştır. *Pañçatantra*'nın farklı hikâyelerle genişletilmiş Pehlevî dilindeki çevirisini İbn-i Mukaffâ⁴ 750 senesinde Arapçaya tercüme etmiştir. İbn-i Mukaffâ'nın tercümesinden sonra eser, hikâyedeki iki çakalın adı olan *Kelîle ve Dimne* namıyla anılmaya başlamıştır. İbn-i Mukaffâ'nın çevirisi, sonraki dönemlerde farklı dillere çevrilmiş olan *Kelîle ve Dimne*'lerin tamamına yakını için ana kaynak mesabesinde sayılmaktadır (Karaismailoğlu, 2002: 25/210). Eser daha sonra Gazne hükümdarı Behram Şâh'a takdim edilmek üzere Nasrullah Münşî Şîrâzî⁵ tarafından Farsçaya tercüme edilmiştir. Nasrullah Münşî'nin yazdığı Farsça eseri de Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî (Karaismailoğlu, 1999: 19/16-18), *Envâr-ı Süheylî* adıyla tekrar Farsça kaleme almıştır. Kâşîfî'nin eserini Filibeli Alaâddin Ali Çelebi 16. yüzyılda *Hümâyûnnâme* adıyla (Akün, 1989: 2/315-318; Parlador, 2011: 93-131; Parlador, 2016: 27-55) Türkçeye tercüme ederek Kanunî Sultan Süleyman'a takdim etmiştir. *Envâr-ı Süheylî*, Babür İmparatoru Ekber Şâh'ın emri ile Ebu'l-Fazl tarafından *İyâr-ı Daniş* adıyla tekrar Farsçaya tercüme edilmiştir (Bülbül, 2017: 23-33).⁶

İbn-i Mukaffâ' tercümesinde eserin sebep-i telifi hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre Hint kralı Debşelim, filozof veziri Beydebâ'dan hem eğlenceli hem de hikmetli bir kitap yazmasını istemiştir. Kitabı tamamlayıp takdim ettiğinde kralın çok hoşuna gitmiş, Beydebâ bunun karşılığında yalnızca eserin yazdırılıp korunmasını talep etmiştir. Çünkü kitabın Farslıların eline geçmesinden korkmaktadır. İsteği yerine getirilmiştir, ancak Fars hükümdarı Nuşîrevân'ın emri ile tabip Berzeveyh, Hint diyarına giderek

³ Adnan Karaismailoğlu, konuyla ilgili yazdığı ansiklopedi maddesinde eserin III. yüzyıla tarihlendirebileceğini söylemektedir. (Karaismailoğlu, 2002: 25/210-212)

⁴ İbnü'l-Mukaffâ' ve İslamî ilimlerin teşekkülündeki rolü hakkında bkz. (Kuzudüşli, 2017: 51-61)

⁵ Nasrullah-ı Şîrâzî hakkında bkz. (Yazıcı, 2006: 32/425)

⁶ *Kelîle ve Dimne* hakkında farklı açılardan yapılmış çalışmalar için bkz. (Toska, 1989; Kut, 1997; Pattabanoğlu, 2019; Uysal 2019; Öztürk ve Biçer, 2020; Sahafiasl, 2020; Bayraktar 2020).

kitabı bulmuş ve Pehlevî diline tercüme edip ülkesine getirmiştir. Karşılığında ise Nüşîrevân'dan başlangıç hikâyesi olan *Aslan ile Öküzden önce kendisiyle ilgili bir bölüm koydurmasını rica etmiştir* (Doğrul, 1958: 27-41).

M.Ö. 200 ila M.S. 100-500 tarihleri arasında (Çağdaş, 1962: 9-10) farklı zamanlarda Hindistan'da yazıldığı söylenen Pançatantra'dan 16. yüzyılda Ali Çelebi tarafından yazılan *Hümâyünnâme*'ye kadar eserde birtakım farklılıklar görülmektedir. Zaman zaman eserdeki hikâyelerin formları değişmiş, bazen yeni hikâyeler eklenmiş veya çıkarılmıştır. Hikâyelerin kurgusu ve unsurlarında, tercüme edildiği coğrafya ve döneme ait kültürel renklerin mütercim vasıtasıyla işlendiği görülmektedir. Örneğin; *Pançatantra*'da anlatılan bazı hikâyeler, İbn-i Mukaffa'nın Arapça tercümesinde ve sonrasındaki tercümelerde bulunmamaktadır. *Hümâyünnâme* ve *Envâr-ı Süheylî*'de olan hikâyeler, İbn-i Mukaffa'nın *Kelile ve Dimnesi* ile *Pançatantra*'da yoktur. Hepsinde anlatılan ortak hikâyelerde bile tercümeden tercüme farklılıklar görülmektedir. Örneğin; *Kelile ve Dimne*'de kaplumbağa olarak geçen karakterin, *Envâr-ı Süheylî* hikâyesinde kurbağaya dönüştüğü görülmektedir.

Fabl türündeki hayvan hikâyelerinin öncülerinden sayılan *Kelile ve Dimne*; Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülistân*'ı (Sussem, 2021: 71-90), Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si (Dokumacı, 2021: 135-151) ve La Fontaine'in masallarına (Azak, 1991) etki etmiş; bir nevi kendi etrafında dünya çapında *Kelile ve Dimne edebiyatı* oluşturmuştur (Karaismailoğlu, 2002: 25/211).

Bu çalışmada Kelile ve Dimne'nin bazı Arapça, Farsça nüshaları, batı dillerindeki tercümelerinden Latince Directorium Humanae Vitae (Guide for Human Life-İnsan Hayatı Rehberi), Grekçe tercümesi olan Stephanitis de Ichnelatis, bir Bizans romanı olan Barlaam and Josaphat adlı eserin Arapça tercümesi ile Fahnâme'de bulunan *Kuyuya Atlayan Adam* hikâyesinin tasvirleri incelenmiştir. Arapça PBN Arabe 3465, PBN Arabe 615 ve Farsça PBN Pers 376, PBN Pers 1639 yazmalarına ait metinlerin orijinali esas alınarak hikâye ile resimler arasındaki ilişki üzerine bazı çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte, konu ile alakalı yapılmış çalışmalar ve kütüphanelerin resmî internet sayfalarında erişime açılmış yazma eserler içerisinde ulaşılabildiklerimizden azami ölçüde istifade edilmeye gayret edilmiştir.

2. Kuyuya atlayan adam hikâyesi:

Çalışmamıza konu olan *Kuyuya Atlayan Adam* hikâyesi, Nuşîrevân'ın veziri Bahtegân oğlu Büzüürkmîhr tarafından yazılan *Berzeveyh* bölümünde anlatılmaktadır. Yaptığımız taramalarda *Kelile ve Dimne*'nin bazı Pehlevîce, Arapça ve Nasrullah'ın yazdığı Farsça tercümesinde, ayrıca *Iyâr-ı Daniş'te Kuyuya Atlayan Adam* hikâyesine ait tasvirlerle tesadüf edilmiştir. *Envâr-ı Süheylî*'de ve Türkçe tercümesi olan *Hümâyünnâme*'de bu hikâye bulunmamaktadır.

Kuyuya Atlayan Adam hikâyesini muhtasar olarak şöyle anlatabiliriz: Kudurmuş ve azgın fille karşılaşan bir adam, hayvanın tehlikesinden kurtulmak amacıyla bir kuyuya atlamış. Kuyunun başına gerilmiş olan iki dala tutunmuş. O esnada kuyunun içine sarkan ayaklarına bir şeylerin dokunduğunu fark etmiş. Dikkat edince dört tane yılanın deliklerinden başlarını uzattıklarını görmüş. Biraz daha dikkatlice bakınca kuyunun dibinde ağzını açarak düşmesini bekleyen bir ejderhayı fark etmiş. Bu sefer gözlerini yukarı kaldırıncaya tutunmakta olduğu dalları biri beyaz, diğeri siyah renkli iki farenin mütemadiyen kemirdiğini görmüş. Bütün bunları gördükten sonra, yakınında bal dolu bir petek olduğunu fark etmiş. Balı tadınca onun tatlılığıyla sıkıntılarına dair her şeyi unutmuş ve kurtuluş çaresi düşünmekten vazgeçmiş. Artık ayaklarının ucunda dört yılan bulunduğunu, bunların kendisini sokmak için fırsat kolladıklarını, iki farenin dalları mütemadiyen kemirdiklerini ve dallar kırılır kırılmaz

ejderhanın ağzına düşeceğini aklından çıkarmış ve sadece o balın tadıyla meşgul olmuş. Bunun neticesi olarak, nihayet ejderhanın ağzına düşmüş ve helâke uğramış (Doğrul, 1958: 58).⁷

Söz konusu hikâye, içerisinde pek çok sembol barındırmaktadır ve metnin devamında bu remizler ile ilgili açıklamalar verilmektedir. Buna göre kuyu; türlü türlü âfetlerle, kötülüklerle, korkular ve hastalıklarla dolu olan dünyadır.⁸ Dört yılan, insanın bedenindeki dört karışım yani ahlâtı erbaadır. Kan, balgam, safra ve sevdadan oluşan bu dört maddeden birisi azdığı zaman, insanı yılan gibi sokmakta ve öldürücü zehirden farksız hale gelmektedir. Beyaz ve siyah renkli fareler, insanın ömrünü nihayete erdirmek için uğraşan gece ve gündüzdür. Kuyunun dibindeki ejderha, her insanın mukadder olan akıbeti ve ecelidir. Bal, insanın bu dünyada görmekle, tatmakla, işitmekle, koklamakla, dokunmakla karşılaştığı o halâvet ve tatlılıktır. İnsan, dünyalık nimetlerin cazibesine kapılarak akıbetini unuttur ve âhiretini düşünmez hale gelir.

Bu hikâye Arapça ve Farsça *Kelile ve Dimne*'lerde yer almakla birlikte *Envâr-ı Süheyli ve Hümayunnâme* nüshalarında görülmemektedir. Ayrıca Arapça ve Farsça nüshalarda da hikâyenin anlatımında dikkat çeken bir farklılık söz konusudur. Buna göre İbnü'l-Mukaffa' tercümesi olan Arapça resimli yazmalarda adamı kovalayan kudurmuş hayvan, fil olarak anlatılmaktadır. Ancak tasvirlerde kovalayan herhangi bir hayvan figürüne rastlanmamakta, sadece kuyudaki insanın düştüğü durum tasvir edilmektedir. Farsça resimli yazmaların metinlerinde ise azgın hayvan, fil değil deve olarak ifade edilmektedir. Bu tasvirlerde insanın akıbeti ile ilgili detay tasvirlerin yanında deve figürü de dikkati çekmektedir. *Kelile ve Dimne* yazmaları haricinde resimli *Falname*'de ve *Risâle-i Nûr*'da da bu hikâyeye rastlamak mümkündür. Risâlelerde anlatılan hikâyede kovalayan hayvan, aslan olarak ifade edilmektedir. Kuyunun duvarında yeşermiş olan ve adamın tutunduğu dal, incir ağacı olarak anlatılmıştır. Ancak ağacın başında cevizden nara kadar muhtelif ağaçların meyvelerinden yemişler bulunduğu, bir kısmı zararlı ve zehirli olan meyveleri adamın yediği belirtilmektedir (Said Nursi, 2012: 18-23).

Kuyuya Atlayan Adam hikâyesi ve tasvirleri, sadece Doğu kültürüne mahsus da değildir. Nitekim Batı kültürüne ait farklı eserlerde de bu hikâyenin anlatımına ve tasvir eden resimlere rastlamak mümkündür. Bu bağlamda Avrupa'daki kütüphanelerde bulunan *Kelile ve Dimne*'nin Latince ve Grekçe nüshalarının yanında bir Bizans romanı olan *Barlaam and Josaphat (Barlaam ve Josaphat)*⁹ adlı eserde de (Cordoni, 2014: 29-39) bu hikâyeye ve tasvirlerine rastlamak mümkündür.

Kuyuya Atlayan Adam hikâyesine aynı zamanda Tolstoy'un *İtirafımlarım* kitabında da rastlanmaktadır (Tolstoy, 2017: 27-28). Hikâyeye "Bir seyyahla, onun çölde karşılaştığı yırtıcı hayvanları anlatan o şark masalını kim bilmez ki." diyerek başlamakta, bir yandan da kaynak olarak Doğu kültürüne işaret etmektedir. Tolstoy'un *Anna Karenina* romanında bulunmamakla birlikte yırtıcı bir hayvandan kaçarken susuz bir kuyuya düşen adam hikâyesinin, 1996 yapımı aynı adlı filmin başlangıç fragmanı olarak kullanılması da ilginçtir.¹⁰

Doğu kültüründe meşhur olduğu kadar Batı dünyasında da bilinen ve çokça resimlenmiş olan bu hikâye, dünya hayatındaki insanın konumunu en güzel şekilde resmeden bir manzaradır. Ecele sınırlı olarak yaşadığımız hayatta; hissettiğimiz sıkıntılara, elemelere, kötülüklere, zorluklara karşın sonu gelmeyen

⁷ Ayrıca bkz. (*Kelile ve Dimne*, PBN. 3465, 43a-43b)

⁸ Eski zindanların kuyu şeklinde inşa edildikleri; zaman zaman insanı bunaltan sıkıntılarla dolu olması yönüyle dünyanın dar bir kuyuya benzetilmesi hakkında bkz. (Şentürk, 2017: 449)

⁹ Eserin önemi, muhtevası ve etki alanı hakkında ayrıca bkz. (Prymak, 2020: 1-18).

¹⁰ Bilgi için bkz. (Bilici, 2014).

hayallerimiz, arzularımız, emellerimiz bulunmaktadır. Aslında bu hikâye ve tasvirler, Hz. Peygamber'in hayattaki durumumuz ve duruşumuza dair ifade buyurdukları hadis-i şerifi bize hatırlatmaktadır. İbn Mes'ûd'un anlattığına göre Hz. Peygamber (sav.) bir kare çizdi ve onun ortasından geçerek dışarı uzanan bir çizgi; sonra karenin kenarından, ortadan dışarıya uzanan çizgiye gelecek şekilde küçük çizgiler çizdi ve şöyle dedi: "Şu, insandır. Şu da onu kuşatan ecelidir. Bu dışarı uzanan da emelidir. Şu küçük çizgiler de başına gelen musibetlerdir. Bunlardan biri başına gelmezse diğeri gelir çatar. O da olmazsa bir başkası gelir (Buhârî, Rikâk, 4). İnsanın emel-ecel-elem üçgenindeki serencamını, tûl-i emele olan meylini çok öz bir şekilde ifade eden bu rivayeti görsel olarak anlatmanın en zarif hali de bu hikâyenin tasvirleri olsa gerektir.

Yazma eserler üzerine yapılan taramalarda ulaşabildiğimiz yirmiden fazla nüshada resimli olarak bu hikâye yer almaktadır. Buna göre hikâyenin resimlendiği eserler şu şekildedir:

Eser	Tarih	Dil	Yer	Envanter Numarası	Vr
<i>Kelile ve Dimne</i>	1279-80	Farsça	Bağdat	Paris Bibliotheque Nationale Pers. 376	37v
<i>Kelile ve Dimne</i>	13.yy	Arapça		Paris Bibliotheque Nationale Arabe 3465	43b
<i>Kelile ve Dimne</i>	13-14.yy	Farsça		Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine (H.) 363	35b
<i>Kelile ve Dimne</i>	1307-8	Farsça		British Library Or.13506	35v
<i>Kelile ve Dimne</i>	1310	Arapça	Mısır	Berlin School of Business and Innovation Cod. Arab. 616	82
<i>Kelile ve Dimne</i>	1313	Latince	Paris	Paris Bibliotheque Nationale Latin 8504	24v
<i>Kelile ve Dimne</i>	1354	Arapça		Bodleian Library (Bod. L.) MS. Pockocke 400	36b
<i>Kelile ve Dimne</i>	1388	Arapça	Bağdat	Cambridge Corpus Christi College (CCCC), MS 578	27v
<i>Kelile ve Dimne</i>	1392	Farsça	Bağdat	Paris Bibliotheque Nationale Pers.913	33b
<i>Kelile ve Dimne</i>	14.yy sonu	Farsça	Şiraz	Paris Bibliotheque Nationale Pers 377	26v
<i>Kelile ve Dimne</i>	1430	Farsça	Herat	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 1022	23v
<i>Kelile ve Dimne</i>	1431	Farsça	Herat	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 362	27b
<i>Kelile ve Dimne</i>	1467	Farsça		Paris Bibliotheque Nationale Pers.1639	41v
Directorium Humanae Vitae	1489	Latince		Library of Congress	10a
<i>Kelile ve Dimne</i>	15.yy	Farsça	Şiraz	Süleymaniye Kütüphanesi F. 3682	239b
<i>Kelile ve Dimne</i>	1501-1600	Arapça	Mısır	Paris Bibliotheque Nationale Arabe 3470	61r
<i>Stephanitis de Ichneletis</i>	1576	Grekçe		BAVL Barb.gr.172	15v
<i>Kelile ve Dimne</i>	16.yy	Arapça	Mısır	Met M. 1981.373.22	-
<i>Iyâr-ı Daniş</i>	16.yy	Farsça	Babür	The Walters Art Museum W.692	-
<i>Kelile ve Dimne</i>	16-17.yy	Arapça	Orta ve Güney Asya	BSB Cod. Arab. 615	33b

<i>Kelîle ve Dimne</i>	1597	Arapça	Mısır	Paris Bibliotheque Nationale Arabe 5881	17v
Kitâb-ı Falnâme	1614-16	Farsça		Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H.1703	40b
<i>Kelîle ve Dimne</i>	1761	Arapça	Mısır	Paris Bibliotheque Nationale Arabe 3475	34a
Barlaam and Josaphat	1778	Arapça	Kahire	Paris Bibliotheque Nationale Arabe 274	55b

3. Arapça resimli *Kelîle ve Dimne* yazmaları

Yapılan taramalarda erişilen resimli yazma eserlerden 13-18. yüzyıllar arasında hazırlandığı bilinen dokuz adet Arapça yazmada hikâyenin resimlendiği görülmektedir. Söz konusu yazma eserlerin çoğu Mısır'da hazırlanmıştır.

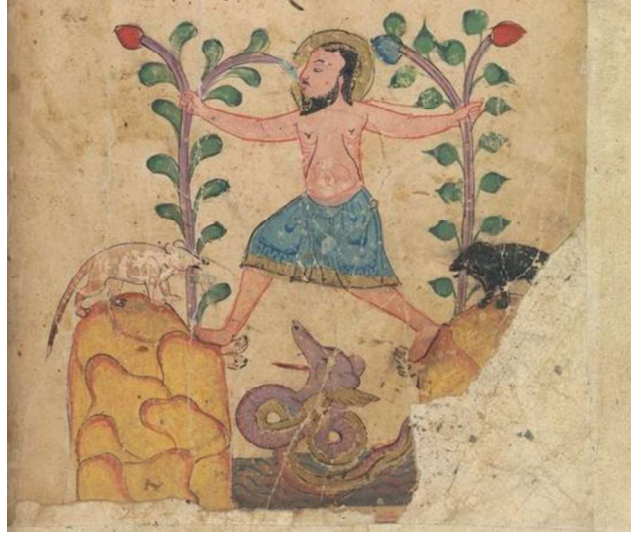
En erken tarihli olan ve Paris Bibliotheque Nationale (PBN) Arabe 3465 demirbaş numaralı yazmada bulunan resim; metnin arasına, çerçevesiz biçimde konumlandırılmıştır. Motifler ve figürler oldukça iridir. Resmin merkezinde yer alan kuyu, şeffaf bir görünümde resmedilmiştir. Kuyunun yapım malzemesi olan taşlar mavi renkte çizilmiştir. Bu haliyle kuyu, cama benzer bir hal almıştır. Ayrıca başka nüshalardaki resimlerde yerin altında, bir çukur gibi resimlenen kuyu, bu tasvirde yerden yüksekte bir su kuyusu gibi çizilmiştir. Kuyunun içerisinde çömelir vaziyette duran adam, sağ ve solundaki bitkilere tutunmaktadır. Uzun saçlı adamın üzerinde yalnızca peştemale benzer bir kıyafet bulunmaktadır ve belden yukarısı kuyunun dışındadır. Başının üzerinde Arapça olarak “er-raculî ve’-d-dünyâ (Adam ve dünya)” yazmaktadır. Metinde geçen bala, resimde açık bir biçimde yer verilmemiştir. Ancak adam, başını sol taraftaki bitkiye çevirmiştir. PBN Arabe 3465 (Resim 1) ile PBN Arabe 3470’teki (Resim 2) resimler neredeyse aynıdır. Arabe 3470’te de adam aynı yöne başını çevirmiş ve bal yemektedir. Arabe 3465’te ise bu detay yoktur.

Adamın tutunduğu bitkilerin gövdesini kemirmekte olan biri kahverengi, diğeri beyaz iki iri fare görülmektedir. Beyaz farenin üzerinde “en-nehâr (gündüz)”; kahverenginin üzerinde ise “el-leyl (gece)” yazmaktadır. Adamın ayaklarını koyduğu yerde ikişer adet yılan resmedilmiştir. Yılanların tamamı çizilmiş olmakla birlikte boyutları normale göre oldukça kısa olduğu için solucan veya sülüğü andırmaktadır. Kuyunun dibinde, başının üzerinde “el-mevt” yazan ejderha görülmektedir. Ağzı açık bir vaziyette adamın düşmesini bekleyen ejderha, diğer bazı yazmalardakilerle mukayese edildiğinde pek de korkutucu görünmemektedir. (Resim 1)

Resim 1: İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, PBN Arabe 3465, 43b. (13.yy)

1310 yılında, Mısır'da hazırlanan ve Bayerische Staatsbibliothek (BSB) Cod. Arab. 616 numaralı yazmada metnin sonunda yer alan resme bakıldığında adamın üzerinde, yalnız diz hizasına uzanan bir peştemal görülmektedir. Tasvirdeki adamın sakal ve bıyığı da vardır. Başında hâle bulunan adam, sağ ve solundaki iki uzun bitkiye tutunmuştur. Adam, sarı renkli iki kaya arasında bir boşluk şeklinde betimlenen kuyunun iki yanına ayaklarını koymuş ve sol taraftaki baldan yemektedir. Biri siyah diğeri beyaz iki tane irice fare, bitkilerin gövdelerini yemektedir. Adamın ayakları altında ikişer tane yılanın yalnızca başları görülmektedir. Kayaların arasındaki boşluğun üçte birini dolduran suyun içerisinde kıvrılmış vaziyette duran ejderha, ağzını açıp dilini uzatmış şekilde adamın düşmesini beklemektedir. (Resim 2)

Resim 2: İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, BSB Cod. Arab. 616, 82v. (1310)

1354 tarihli Bodleian Library (BL) MS Pococke 400 demirbaş numaralı yazmada metnin ortasında yer alan resim, Berlin School of Business and Innovation (BSBI) Cod. Arab. 616 ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Burada da iki yanında yer alan bitkilere tutunmuş olan adam, iki farklı renkteki kayaya ayaklarını dayamaktadır. Adamın üzerinde yalnızca peştemal bulunmaktadır ve üst kısmı çıplaktır. Uzun saçlı adamın başının etrafında altın rengi bir hale görülmektedir. Tutunduğu bitkilerin gövdesini kemiren biri siyah, diğeri beyaz iki fare vardır. Ayaklarını koyduğu yerde ise beyaz fareden tarafta siyah, diğer yanda ise beyaz bir yılanın kafası görülmektedir. Kayaların arasında bir su birikintisi ve suyun içerisinde ağzını açmış, adamın düşmesini bekleyen bir ejderha yer almaktadır. Ejderhanın tamamı çizilmiştir ve boynunda altın sarısı, kolye benzeri bir aksesuar bulunmaktadır. Adam, başını sol tarafa çevirmiş, bitkinin üzerinde bir şeyle meşgul olmaktadır. Orada, sonradan resme dâhil edilmiş olabilecek bir çizim dikkat çekmektedir. Dikdörtgen biçiminde, kırmızı renkle yalnız taslağı çizilen bu şekil, hikâyede anlatılan bal kovamı olabilir. (Resim 3)

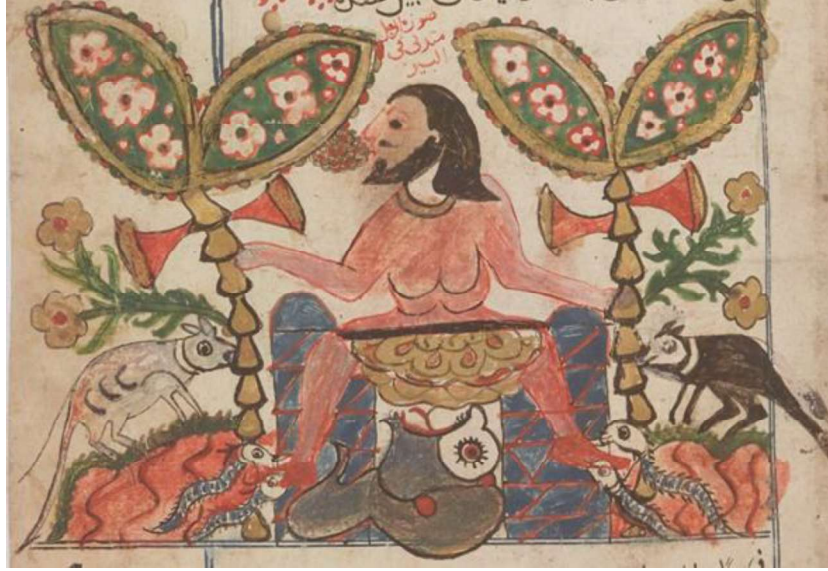

Resim 3: İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, Bod. MS Pococke 400, 36b. (1354)

1388'de BaĒdat'ta hazırlanmış olan Cambridge Corpus Christi College (CCCC) MS 578 numaralı yazmada bulunan resim; metin arasında, sayfa sonuna yakın yerleştirilmiştir. Bu tasvirdeki kuyu, sarı ve mavi renkte iki yamacın orta noktada buluşması şeklinde resimlenmiştir. Merkezde, kollarını aarak yanlarında bulunan bitkilere tutunan adam görülmektedir. Kayalardan başını ıkarmış olan adam, ayaklarını bir yanda siyah-beyaz, diĒer yanda sarı-kırmızı ıkazılmış dört yılana koymuştur. Adamın üzerinde sadece peştamal gibi bir kıyafet bulunmaktadır. Başının etrafında altın yaldız bir hâle vardır. Kayaların birleřtiĒi noktada bulunan ejderha, adama ık yakn bir mesafede aĒzını aamış vaziyette durmaktadır. Bu sebepten olsa gerek adamın yüzünde kederli bir ifade bulunmaktadır. Biri saĒda diĒeri solda bulunan siyah ve beyaz iki fare, adamın tutunduĒu bitkilerin gövdelerini kemirmekle meşgldr. Fareler, diĒer resimlerdekilerden farklı olarak burada birbirine simetrik biyimde durmamaktadır. (Resim 4)

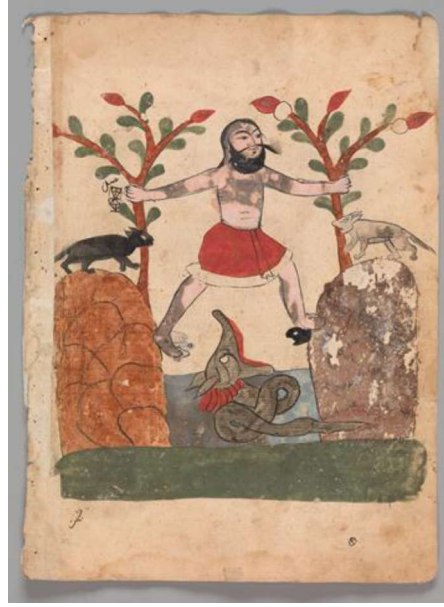
Resim 4: İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, CCCC MS 578, 27v. (1388)

1501-1600 yılları arasında Mısır'da hazırlandığı bilinen PBN Arabe 3470 numaralı yazmadaki resim, genel hatları ile PBN Arabe 3465'teki resme benzemektedir. Kuyu formu, adamın duruşu, kıyafeti, bitkilerin şekli ve hayvanların duruşları gibi unsurlar diğerinin neredeyse kopyası gibidir. Arabe 3470'te uzun saçlı, sakal ve bıyığı olan adamın üzerinde kırmızı renk ile "Sûretü'r-racül mütedellâ fi'l-bi'r (Kuyuya sarkıtılmış adamın resmi)" yazılmıştır. Adamın boynunda sarı renkte bir aksesuar bulunmaktadır. Soldaki bitkiye asılı olan petekdeki balı yemektedir. Dalları kemiren farelerin boyunlarında beyaz bir şerit vardır. Yılanların gövdesi mavi, başı beyaz renktedir ve kırkayak gibi pek çok ince bacakları vardır. (Resim 5)

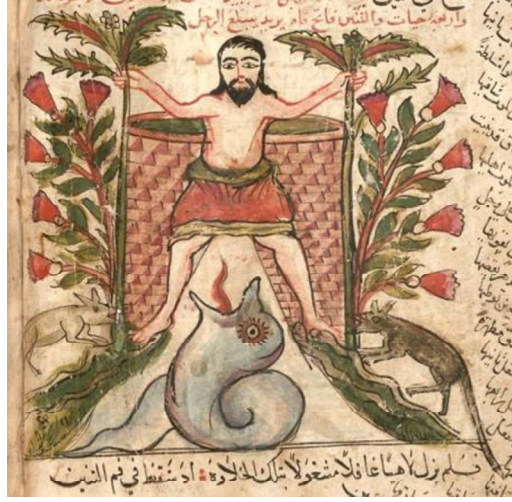

Resim 5: İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, PBN Arabe 3470, 61r. (1501-1600)

16.yüzyılda Mısır'da hazırlanan The Metropolitan Museum of Art (Met. M.) 1981.373.22 numaralı yazmadaki resim, tam sayfa halindedir. Bu yazmadaki kuyuya düşen adam tasvirine bakıldığında kuyu tipi, bitkilerin formları, fare, yılanlar ve ejderhanın görünümünün Bod. MS Pococke 400 ile benzediği görülmektedir. Farklı olarak adam ve ejderhanın yönü sağa dönmüş vaziyettedir. Gür sakallı ve bıyıklı adam yine sadece bir peştamal ile çizilmiştir. Adamın teninde, çamura bulanmış veya bir cilt hastalığı varmış gibi görünen koyu lekeler görülmektedir. Yazmadaki diğer resimler incelendiğinde bunun, zaman içerisinde boyadaki dökülmeler ile alakalı olduğu tespit edilmiştir. Adamın ayakları yılan başı gibi tasvir edilmiştir. Soldaki ayağın hangi konumda çizileceği ile ilgili nakkaşın bir tereddüt yaşadığı anlaşılmaktadır. Zira ayağın üzerinde silik bir biçimde bir ayak taslağı daha görülmektedir. Taslak ile ayak arasında beyaz bir yılan, başını uzatmıştır. Adamın diğer ayağı, karşı kayadaki siyah bir yılanın üzerindedir. Tutunduğu bitkinin gövdesini kemiren siyah ve beyaz iki fare yer almakta ve soldaki bitkinin hemen yanına çizilmiş siyah, geometrik bir formun üzerinde de “asel (bal)” yazmaktadır. Suyun içerisinde, ağzını açmış, adamın düşmesini bekleyen ejderhanın boynunda kırmızı, kolye benzeri bir detay görülmektedir. (Resim 6)

Resim 6: İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, Met. M. 1981.373.22 (16.yy)

16-17. yüzyılları arasında Orta ve Güney Asya'da hazırlanan, BSB Cod. Arab. 615 numaralı yazmada sayfa sonunda yer alan resim, önceki Arapça yazmalardakilerden farklı bir kuyu görünümü ile dikkati çekmektedir. Tuğla ile örülmüş gibi görünen, yerden yüksek kuyunun iki yanındaki bitkilere tutunmuş vaziyetteki adam, kuyunun tam önünde resmedilmiştir. Adamın üzerinde yalnızca peştamal görünümlü bir kıyafet vardır. Saç, sakal ve bıyıkları uzundur. Adamın iki bacağının arasında yer alan boşluk ve devamında ağzını açmış adamın düşmesini bekleyen ejderha, kuyunun içindeki görüntüyü yansıtmaktadır. Ejderha, PBN Arabe 3465'teki ile oldukça benzer resmedilmiştir. Biri koyu, diğeri açık renkli iki fare, bitkilerin köklerine yakın kısmı kemirmektedir. İki sağda, iki de soldaki dört yılan, adamın ayaklarının altında uzanmaktadır. Yılanların gövdesinin tamamı çizilmiştir. Fareler, buldukları konum itibarıyla yılanlara yakın bir bölgededir. Hikâyede anlatılan, adamın yemekle meşgul olduğu balın resimde bulunduğuna ilişkin net bir emare yoktur. Ancak soldaki bitkinin dalında duran, meyvemsi bir topçuk dikkati çekmektedir. (Resim 7)

Resim 7: İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, BSB Cod. Arab. 615, 33b. (16-17.yy)

1597 tarihinde, Mısır'da hazırlanan PBN Arabe 5881 demirbaş numaralı yazmada bulunan resimde ilk dikkati çeken, nakkaşın özensiz fırça darbeleridir. Diğer yazmalara kıyasla çizimler, son derece basittir. Hikâyedeki adam, diğer Arapça yazmalardakilerden farklı olarak burada, vücudunun tamamını örten bir elbise ile çizilmiştir. Kaş, bıyık ve sakalları gür olan adamın başında ise bir sarık vardır. Ayaklarıyla kuyu içindeki kayalara basarak kendini sabitlemiş olan adam, bir yandan da kuyu üzerindeki küçük otlara tutunmaktadır. Otların yanında biri açık diğeri koyu renkli iki fare, öylece durmaktadır. Hikâyede geçen ejderha yerine dört tane yılan, kuyunun dibinden başlarını adam doğru uzatmıştır. Tadılan bal, resimde net olarak bulunmamaktadır. Ancak adamın baktığı yöndeki bitkinin dallarından fıskırmış tomurcukların, söz konusu tadılan gıdayı temsil ettiği düşünülebilir. (Resim 8)

Resim 8: İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, PBN Arabe 5881, 17b. (1597)

1761'de Mısır'da hazırlanmış olan PBN Arabe 3475 numaralı yazmanın genelinde oldukça basit çizimler yer almaktadır. Konu ile ilgili hikâyenin resmi de bu amatör dokunuşları net bir biçimde hissettirmektedir. Kuyu, tek renk bir zeminin içinde U şeklinde açılmış, basit bir boşluktan ibarettir. Vücudunun yarısı kuyunun dışında bulunan adamın giydiği, bütün vücudunu örten elbise, başındaki ucu tüylü şapkayla beraber geleneksel bir kostümü andırmaktadır. Adam, kollarını açmış, kuyunun üzerinde yer alan iki bitki öbeğine tutunmaktadır. Bitkilerin hemen yanında, hareketsiz duran iki fare bulunmaktadır. Farelerin biri gri, diğeri açık mavi renklidir. Bacakları ise birbirinin tam tersi renklerde boyanmıştır. Adamın ayaklarını koyduğu yerlerde turuncu ve gri şekil görülmektedir. Diğer yazmalardaki resimler ve metin referans alınmadan bunların yılan olduğunu söylemek oldukça güçtür. Zira bu şekillerde yılan benzeyen herhangi bir detay yoktur. Aynı şekilde kuyunun dibindeki ejderha da biçimsiz bir şekilde çizilmiştir. Hikâyede geçen bal da, resimde görülmemektedir. (Resim 9)

Resim 9: İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, PBN Arabe 3475, 34a. (1761)

4. Resimli Farsça *Kelile ve Dimne* Yazmaları

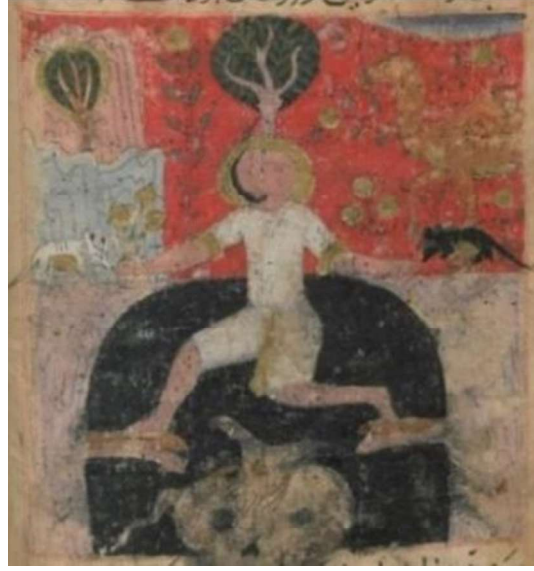
13-17. yüzyıllar arasında hazırlandığı bilinen on Farsça yazmada *Kuyuya Atlayan Adam* hikâyesinin resimlendiği tespit edilmiştir. Eserlerin bazıları, Bağdat, Şiraz ve Herat gibi merkezlerde hazırlanmıştır.

1279-80 yılları arasında Bağdat'ta hazırlanan PBN Pers. 376 numaralı yazmadaki resim, bir çerçeve içerisinde, sayfanın üst kısmında yer almaktadır. Yerin altında bir çukur biçiminde olan karanlık kuyu, iki parça halinde tasvir edilmiştir. Kenarlardaki bitkilere tutunan adamın belden üstü kuyunun dışında, altı ise kuyunun iç kısmında kalmaktadır. Siyah sakallı, üzerinde vücudunun her yerini kapatan bir elbise ile çizilmiş bu adam, ağacın dalında asılı olan kovandan akan balı tatmaktadır. Biri siyah, diğeri beyaz renkte uzun kuyruklu iki fare, tutunduğu bitkilerin köklerini kemirmektedir. Adamın ayaklarını koyduğu yerde dört tane yılan, başlarını uzatmış durmaktadırlar. Kuyunun dibinde rengârenk ve ağzı açık bir ejderha, adamın düşmesini beklemektedir. Ejderhanın tamamı çizilmemiştir. Resmin sağ tarafında, ağzından köpükler saçan, kudurmuş bir deve tasviri bulunmaktadır. Hikâyede anlatılan bütün semboller ve detayları içinde barındıran bir resim olması yönüyle de dikkati çekmektedir. (Resim 10)

Resim 10: Nasrullah-ı Şirâzi, *Kelile ve Dimne*, PBN Pers. 376, 37v.
(1279-80)

13-14.yüzyıllar arasında hazırlanan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK.) Hazine (H.) 363 numaralı yazmada bulunan, hikâyeye ait resim; metin arasında, çerçeveli bir biçimde yer almaktadır. Kuyu, yerin altında, karanlık bir biçimde tasvir edilmiştir. Belden st kuyunun dışında olan adam, kolları dirseklerden sarı Őeritli, beyaz, kısa kollu ve kısa paçalı bir tulumla resmedilmiş olup başında altın sarısı bir hâle vardır. Tutunduğu kısa otların yanında biri siyah, diğerı beyaz iki fare durmaktadır. Adamın ayakları, kayalardan başlarını çıkarmış iki Őer tane yılanın üzerindedir. Kuyunun dibinde ağzını açmış, adamın düşmesini beklemekte olan bir ejderha görülmektedir. Ejderhanın tamamı çizilmiştir ve tek renktir. Adam, başını yukarı kaldırmış, ağaca doğru bakmaktadır. Aynı ağaçtan resmin sol köşesinde de bulunmaktadır. Resmin sağında ise deve, sağ bacağını kaldırmış vaziyette durmaktadır. Devenin arka kısmı çizilmemiş, çerçevenin dışında kalmıştır. Deve, resimde kik bir alanı kaplamaktadır. (Resim 11)

Resim 11: Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelile ve Dimne*, TSMK. H. 363, 35b. (13-14.yy) (Uysal, 2019: 52)

1307-1308 yıllarına tarihlenen British Library Or. 13506 numaralı yazmadaki resim, metin arasında yer almaktadır ve kuzu motifi ile çerçevesizdir. Resmin arka planı canlı kırmızı renge boyanmıştır. Zemini ifade eden yeşil bir çizgi üzerinde yerden yüksekçe bir kuyu görülmektedir. Kenarlarındaki motiflerden kuyunun yapım malzemesinin taş olduğu anlaşılmaktadır. Kuyunun içi açık krem rengindedir ve bu yönüyle aydınlık bir görünüme sahiptir. Belden üstü kuyunun dışında olan adam, vücudunu kapatan, altın rengi kemerli ve eteğinin ucunda aynı renk şerit bulunan, siyah bir elbise giymiştir. Yüz kısmındaki boyalar deforme olmuştur. Başının etrafında altın sarısı, yuvarlak bir hâle vardır. Adam, kollarını açmış bir şekilde kuyunun iki yanında bulunan bitkilere sıkıca tutunmaktadır. Sağ tarafta siyah, solda ise beyaz, uzun kuyruklu fareler, kuyunun duvarına tutunmuş ve başlarını bitkilere doğru uzatmışlardır. Adamın ayaklarını koyduğu yerlerde aynı renkte dört yılanın başları görülmektedir. Kuyunun dibinde ise mavi bir ejderha, ağzını açıp dilini uzatmış adama doğru bakmaktadır. Adam, başını sol tarafa doğru çevirmiş, orada bulunan peteğe doğru bakmaktadır. Resmin sağ tarafında büyükçe sarı bir deve, yönünü adama doğru dönmüş durmaktadır. Devenin hörgücüne bir süs takılmıştır ve arka kısmı resme dâhil edilmemiştir. (Resim 12)

Resim 12: Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelile ve Dimne*, BL Or. 13506, 35v. (1307-8)

1333'te Şiraz'da hazırlanmış olan BM 1955-7-9-01 numaralı koparılmış sayfadaki resim, metnin üst kısmında bir r biçiminde çerçeve içerisinde yer almaktadır. Siyah beyaz olan bu resmin renkli haline ulaşamadığı için renk hususunda bir değerlendirme yapabilmek mümkün değildir. Araştırmaçı Gray, sayfaları farklı koleksiyonlara dağılmış bu eser ile ilgili değerlendirmesinde tezhip ve minyatürlerinin İncü dönemine ait olduğundan söz etmektedir (Uysal, 2019: 15). Resmin sağ tarafında, zeminden aşağıda, bir çukur gibi görünen karanlık kuyu bulunmaktadır. Kuyunun dibinde yarısı görünen ejderha, ağzını açmış, adamın düşmesini beklemektedir. Vücudunun yarısı kuyunun dışında bulunan adamın ayaklarını koyduğu kısımdaki yılanlar net bir biçimde görülmemektedir. İşlemeli, kısa kollu bir kaftan giymiş olan adam, üzerine doğru eğilmiş bir ağacın dallarına iki eliyle tutunmaktadır. Ağacın hemen dibinde bulunan bir fare net olarak görülmektedir ancak ikinci farenin varlığına dair net bir şey söylemek güçtür. Çerçevenin kalan kısmını dolduran irice bir deve, adama doğru ilerlemektedir. Devenin ağzında bir yular ve hörgücünde örtü bulunmaktadır. (Resim 13)

Resim 13: Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelile ve Dimne*, London BM, 1955-7-9-01 (1333), (Uysal, 2019: 15)

1392'de Bağdat'ta hazırlanan PBN. Pers. 913 numaralı yazmadaki resim, yaklaşık iki satırlık bir metnin altında, neredeyse sayfanın tamamını kaplamaktadır. Resim, bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Resim alanının büyük bir kısmını krem rengi, kurak, toprak bir zemin kaplamaktadır. Merkezde yer alan karanlık kuyu, daire ve damla formunda iki ayrı parça şeklinde tasvir edilmiştir. Dairevi formdaki kısımdan başını ve kollarını uzatmış adam, kuyunun ağzında uzanan kuru bir dala iki eliyle tutunmuş vaziyette aşağıdaki ejderhaya bakmaktadır. Adamın üzerinde vücudunun büyük bölümünü kapatan turuncu bir kıyafet vardır. Biri açık, diğeri koyu gri renkte iki fare, adamın tutunduğu ağacın köklerini aynı yönden kemirmektedir. Adamın ayaklarının altında iki siyah, iki de beyaz yılan, başlarını birbirlerine dolamış vaziyette durmaktadır. Kuyunun dibinde küçük ve cılız bir ejderha, ağzını açıp dilini uzatmış adama doğru bakmaktadır. Resmin üst kısmındaki dar bir alanda lacivert zemin üzerine yer yer altın sarısı noktalar konmak suretiyle yıldızlı bir gökyüzü görüntüsü oluşturulmuştur. Sağ tarafta, sağ ayağını öne atmış, adama doğru ilerlemekte olan bir deve görülmektedir. Devenin, hörgücü de dâhil arka kısmı resimde görülmemektedir. (Resim 14)

Resim 14: Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelile ve Dimne*, PBN Pers. 913, 33b. (1392)

14. yüzyılın sonunda Şîraz'da hazırlanmış PBN Pers. 377 envanter numaralı nüshadaki resim, T formunda bir çerçeve içerisinde, metnin ortasında yer almaktadır. İki parça halinde bulunan karanlık kuyunun içi, çerçevenin alt kısmında devam etmektedir. Bu şekilde kuyunun, yerin altında bir çukur biçiminde olduğu algısı oluşturulmuştur. Belden üstü kuyunun dışında olan adam, vücudunu örten turuncu bir elbise ile çizilmiştir. Biri beyaz, diğeri koyu gri iki fare, adamın tutunduğu bitkilerin köklerini kemirmektedir. Adamın ayakları, sağda ve solda başlarını uzatmış ikişer yılanın üzerindedir. Kuyunun dibinde, yarısı resmedilmiş olan ejderha, ağzını açıp dilini uzatmış, adamın düşmesini beklemektedir. Resmin solunda kuru bir ağaç, sağda ise tamamı çizilmiş bir deve bulunmaktadır. Devenin boynunda bir çan asılıdır. Adam, kederli bir ifade ile deveye doğru bakmaktadır. (Resim 15)

Resim 15: Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelîle ve Dimne*, PBN Pers. 377, 26v. (14.yy sonu)

1430 yılında Herat'ta hazırlanan TSMK. R. 1022 numaralı yazmadaki resmin üst, sol ve alt kısmı bir çerçeveye tabidir. Ancak kompozisyonun sağ, sayfanın marj kısmına doğru taşmıştır. Sola yakın bir noktada, kayaların arasında, iki parça halinde karanlık kuyu görülmektedir. Belden yukarısı kuyudan dışarıda kalan adamın üzerinde, yakası sarı detaylı, kırmızı bir elbise vardır. Birbirinden farklı türde iki ağaca tutunmuş adam, sağdaki ağacın dalına asılı kovandan akan balı yalamaktadır. Tutunduğu ağacın köklerine yakın kısımlarını kemirmekte olan siyah ve beyaz iki fare vardır. Adamın ayakları, kayaların arkasında kalmıştır ve bu kısımlardan ikişer yılan, başlarını uzatmıştır. Kuyunun dibinde, yarısı görünen bir ejderha, ağzını aralamış vaziyette, adama doğru bakmaktadır. Kuyunun sağında, diğer figürlere oranla oldukça büyük resmedilmiş bir deve, ağzından köpükler saçarak adama doğru ilerlemektedir. Devenin ve zeminin bir kısmı ile iki ağaç ve birkaç çiçek, sayfa kenarına taşmıştır. Hikâyede anlatılan bütün sembolleri ve unsurları barındırması açısından da dikkati çekmektedir. (Resim 16)

Resim 16: Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelile ve Dimne*, TSMK R. 1022, 23v. (1430) (Bayraktar, 2020: 116)

1431'de Herat'ta hazırlanan TSMK H. 362 numaralı yazmada bulunan resim, T biçiminde bir çerçeve içerisinde, metnin ortasında yer almaktadır. Bazı figürler, resmin sağ tarafından ve metnin üstünden sayfanın marjına taşmıştır. Merkezde iki parça halinde, karanlık kuyu bulunmaktadır. Belden üstü kuyunun dışında, kollarını yukarı uzatmış adam, bir ağacın köklerine tutunmaktadır. Adamın üzerinde uzun, yeşil bir kıyafet, başında kırmızı serpuşlu bir sarık ve ayağında da yine kırmızı bir pabuç vardır. Tutunduğu kökleri, çok küçük boyutta tasvir edilmiş biri açık, diğeri koyu gri iki fare, iki taraftan kemirmektedir. Ayaklarını koyduğu kısımda ikisi sağda, ikisi solda duran dört adet yılan, başlarını uzatmıştır. Kuyunun dibine kıvrılmış krem rengi bir ejderha, ağzını açıp adama doğru bakmaktadır. Adam başını, dalları sayfanın üstünde devam eden ağaca doğru kaldırmış, o yöne bakmaktadır. Sağ tarafta, neredeyse adamla aynı boyda bir deve durmaktadır. Resmin içinden metne de uğrayarak sayfa kenarına taşan ağaç, biri dalda tünemiş ikisi sayfanın üst kısmında uçmakta olan kuşlar, resme görsel bir zenginlik katmaktadır. (Resim 17)

Resim 17: Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelîle ve Dimne*, TSMK H. 362, 27b. (1431) (Arpacioğlu, 2019: 218)

1467 yılına tarihlenen PBN Pers. 1639 numaralı yazmada bulunan resim; metnin içine yerleştirilmiştir. Kare bir çerçevede kuyunun iç kısmı tasvir edilmekte, hemen üzerinde ise metnin arasında dikdörtgen bir çerçevede, kuyunun içini ve diğer unsurları da kapsayan bir alan yer almaktadır. Bu haliyle resmin geneli, bir T şeklindedir. Belden üstü kuyunun dışında olan adamın üzerinde kırmızı bir kaftan ve başında turuncu serpuşlu beyaz bir sarık bulunmaktadır. Adam, kollarını yukarı uzatmış, büyük bir ağacın köklerine tutunmaktadır. Ağacın köklerini biri beyaz, diğeri siyah iki küçük fare kemirmektedir. Adamın ayaklarını koyduğu yerde turuncu ve mavi dört yılan, başlarını uzatmıştır. Kuyunun dibinde mavi bir ejderha, ağzını aralamış, adama doğru bakmaktadır. Adam ise başını soldaki deveye doğru çevirmiştir. Deve, sol ayağını, sağ bacağının üzerine atmış vaziyette durmaktadır. Devenin yalnızca ön bacakları ve başı görünmektedir ve üzerindeki boyalar zaman içinde tahrip olmuştur. (Resim 18)

Resim 18: Nasrullah-ı Şirâzi, *Kelile ve Dimne*, PBN .Pers. 1639, 41v. (1467)

15.yy'da Şiraz'da hazırlanan Süleymaniye Kütüphanesi F. 3682 numaralı yazmadaki resim, üç satır metnin üzerinde, neredeyse sayfanın tamamını kaplamış bir biçimdedir. Resmin dört yanı, çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Merkezde, tepenin yamacında bacaya benzer bir şekilde, içi aydınlık bir kuyu yer almaktadır. Adamın gövdesinin tamamı kuyunun içinde kalmıştır. Adam, ellerini yukarı uzatmış, kuyunun ağzındaki otlara tutunmaktadır. Bu otları, aynı renkte iki küçük fare kemirmektedir. Adamın üzerinde yeşil bir elbise ve ayaklarında kırmızı bir çizme vardır. Ayaklarını koyduğu yerdeki kaya çıkıntılarında ikişer yılan adamın ayaklarına dolanmış ve başlarını adama doğru uzatmışlardır. Kuyunun dibinde, adama yakın bir mesafede kıvrılmış olan ejderha, ağzını açıp dilini uzatmış, adama doğru bakmaktadır. Resmin üst kısmında açık mavi gökyüzü ve tepenin başında, dalları göğe uzanan bahar dalları ile bezenmiş bir ağaç yer almaktadır. Sağ tarafta, kuyunun başında bir deve durmaktadır. Devenin arka ayakları kısmen görünmektedir. Hörgücünün üzerinde sarı bir örtü, etrafına sarılmış yeşil bir ip ve devenin ağzından yere sarkan kırmızı bir ip bulunmaktadır. (Resim 19)

Resim 19: Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelîle ve Dimne*, SK F.3682, 239b. (15.yy) (Güler, 2019: 80)

5. Resimli Latince *Kelîle ve Dimneler*

1313 yılında Paris'te hazırlanan PBN Latin 8504 demirbaş numaralı yazmadaki resim, metnin arasında, kare biçimde, kenarları süslü, ufak bir çerçeve içerisinde yer almaktadır. *Kuyuya Atlayan Adam* hikâyesi bu yazmada, Doğu'daki örneklerinden farklı bir biçimde yansıtılmıştır. Resmin arka planı tamamen altın ile kaplanmıştır. Kompozisyon, figür kalabalığından uzak, sade bir biçimdedir. İki yanda, çerçeve içerisine sığdırılmış iki ağaç ve ortalarında kuyu, adam, fareler ve kuyudaki hayvanlar bulunmaktadır. Taş kuyu, yerden yüksekte inşa edilmiştir ve iç kısmı görünmemektedir. Sol elinde tuttuğu şeyi yemekte olan adam, diğer eliyle sağındaki ağaca tutunmaktadır. Adam, bir ayağını dışarı atmış, kuyudan çıkmak üzeredir. Adamın saçları beyazdır. Ayrıca üzerinde çerçevedeki bordür ile aynı renkte, gülkurusu rengi, uzun kollu ve dizden aşağıda bir elbise vardır. Tutunduğu ağaçta yan yana, siyah ve beyaz iki fare, başları adamın eliyle temas eden bir noktada durmaktadırlar. Kuyunun içinden başlarını uzatmış dört hayvan görülmektedir. Bunlardan biri, diğerlerine göre daha büyük boyutta çizilmiştir. Korkutucu bir görünümü olmaması, ejderhadan farklı bir hayvan olabileceğini düşündürse de bu hayvan, aynı yazmanın 156. sayfasında yer alan resimdeki ile birebir benzemektedir. Kütüphanenin resmî internet sayfasında,¹¹ 156. sayfadaki resmin, *Maymun ile Ejderha* şeklinde adlandırılması, 24v'de kuyu içindeki yaratığın da ejderha olduğunu teyit etmektedir. Yanındaki diğer üç canlının ne olduğuna ilişkin net bir kanaat getirilememektedir. Fakat Doğu metinlerinde anlatılan dört yılan, burada dört başlı veya dört adet ejderha olarak dönüşüme uğramış olabilir. (Resim 20)

¹¹ Raymundo de Biterris, *Kelîle ve Dimne*, PBN Latin 8504.

Resim 20: Raymundo de Biterris, *Kelile ve Dimne*, PBN Latin 8504, 24v. (1313)

1489'da hazırlanan, *Directorium Humanae Vitae (Guide for Human Life-İnsan Hayatı Rehberi)* adlı Latince antoloji, Library of Congress (LOC)'te muhafaza edilmektedir. *Kelile ve Dimne* hikâyelerinin 12. yüzyıl İbranice versiyonu, Giovanni de Capua tarafından 13.yüzyılda Latince'ye tercüme edilmiştir. Tahta blok baskı tekniği ile resimlenmiş bu eseri Johann Prüss, 1489'da bastırmıştır.¹² Eserdeki *Kuyuya Atlayan Adam* hikâyesinin resmi, Latince, büyük puntolu bir başlığın altında, metinden önce, siyah bir çerçeve içerisinde yer almaktadır. Resmin sağında yerden yüksek, silindirik biçiminde bir kuyu; sol tarafta ise kuyuya doğru yönelmiş canavar görünümüne iki yaratık görülmektedir. Kuyudaki adamın yalnızca dışarıya uzanmış kolları resmedilmiştir. Vücudunun geri kalan kısmı kuyunun içindedir. Adam, kuyunun dibindeki bir bitkiye iki eliyle tutunmuştur ve bitkinin köklerini iki fare aynı yönden kemirmektedirler. Hikâye metninde dört hayvan ifadesi geçmekle birlikte resimde yer almamaktadır (Capua, 1889: 34-35). Muhtemelen kuyunun içi görünmediği için bu dört hayvana yer verilmemiştir. Ayrıca kuyunun dibinde, ağzını açmış bekleyen ejderha da bulunmamaktadır. Adama doğru yaklaşan iki yaratıktan birinin eceli temsil eden ejderha, diğersinin ise onu kovalayan aslanı temsil ettiği düşünülebilir. Arkadaki yaratığın belden üstü ve arka pençesinin bir kısmı resme dâhil edilmiştir. İkisi de ağzını açmış, dillerini çıkarmış, korkutucu bir görünümündedirler. (Resim 21)

¹² Giovanni da Capua, *Guide for Human Life*, Library of Congress.

Resim 21: Giovanni da Capua, *Directorium Humanae Vitae*, LOC., 10a. (1489)

6. *Kelîle ve Dimne* Dışındaki Eserlerde Kuyuya Atlayan Adam Hikâyesi ve Tasviri

6.1. Doğu Kültüründeki Eserler:

Kuyuya Atlayan Adam hikâyesine ve tasvirlerine, *Kelîle ve Dimne* haricinde 16. yüzyıl sonlarında hazırlanan *Iyâr-ı Daniş* ile 1614-1616 yıllarında hazırlanmış olan TSMK. H. 1703 numaralı bir *Falnâme* nüshasında da rastlanmaktadır.

Iyâr-ı Daniş'teki resmin hangi yazmaya ait olduğu belirsizdir. Bulunduğu internet sayfasındaki bilgilerinde Babür döneminde hazırlandığı ifade edilmektedir. Oldukça özenli hazırlanmış bu resmin yer aldığı sayfada metin yoktur. Sayfanın ortasına konumlandırılmış resmin etrafı sade bir altın yaldız cetvelle sınırlandırılmış ve sayfadaki kalan boşluklar yoğun bir biçimde halkar tezhip ile doldurulmuştur (Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, *Iyâr-ı Dâniş*). Doğudaki diğer örneklerine kıyasla kuyu motifinin en detaylı betimlendiği resim olduğu söylenebilir. Kuyunun dibinde yarısı görünen ejderha, ağzını açmış yukarıdaki adamın düşmesini beklemektedir. Adam bir eliyle kökleri ve gövdesi kuyunun içinde bulunan ağacın dalından tutunmakta, diğer eliyle ise karşısındaki dalda asılı kovandan bal almaktadır. Adamın üzerinde turuncu renkli bir kaftan, altında beyaz bir şalvar bulunmaktadır. Kaftanın etek uçları kaldırılarak beline tutturulmuştur. Başında küçük bir sarık vardır. Adamın tek gözü zamanla tahrif olmuş, silinmiştir. Çıplak ayaklarını bastığı yerde kuyunun duvarından başlarını çıkarmış dört tane yılan durmaktadır. Resmin solunda, kuyunun başında diz çökmüş, irice bir deve, başını kuyunun içine eğerek adamın başının üzerine uzatmıştır. Deve; ağzından dilini çıkartmış ve salyalar aktırmaktadır. Resmin sağında, kompozisyona uymayan bir parça kâğıt dikkat çekmektedir. Sonradan yapıştırıldığı belli olan bu kâğıt parçasının üzerinde, sayfanın kenarlarında bulunan halkar desenlere benzer bir süsleme görülmektedir. Bu parçanın resmi tamamlayıcı bir görüntüsü söz konusu değilken neden bu kısma yapıştırıldığı bilinmemektedir. (Resim 22)

Resim 22: Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, *Iyâr-ı Daniş*, The Walters Art Museum W.692, (16.yy)

1614-1616 yıllarında hazırlanmış olan TSMK. H. 1703 numaralı *Falnâme*'de ise sahnenin karşısındaki sayfada iki beyit yer almaktadır:

Üştür-i mest gibi âhir ecel

Çiğnedüp uğradur seni âha

Sakin andan sonunu fikr eyle

Salmasun câhdan seni çâha

Bu tasvir, fal sahibi için uğursuzluk manasında yorumlanmıştır. Söz konusu falın hiçbir iş ve ihtiyaç için iyi olmadığı; gam, elem, keder, dert ve eziyete işaret olduğu belirtilmektedir. Buna göre eğer ticaret, alım satım, sefer gibi niyetlerle açılmışsa, hac ve kutsal topraklara sefer haricinde, uğursuz ve olumsuzdur. Fal sahibinin bundan sonra karmaşık rüyalar ve kâbuslar görmesi kaçınılmazdır. Gördüğü rüyaları kimseye anlatmamalı, ifşa etmemelidir. Fal sahibinin niyetinden vazgeçmesi hususunda uyarı yer almaktadır. Ayrıca günahlarına tövbe edip beş vakit namazı kazaya bırakmaması, sadaka vermeyi ihmal etmemesi tavsiye edilmiştir. Bu nasihatler, muradına erişmesi ve maksadına nail olması için gereklidir (Akar, 2002: 233-234).

Resimde siyah renkle çizilmiş bir kuyu ve gövdesinin yarısı kuyunun içinde olan sakallı bir adam görülmektedir. Elleriyle renkli kayalardaki otları tutmakta, bu otları kemiren iki gri fare bulunmaktadır. Kuyunun içinde, ayaklarını koyduğu yerde birer yılanın dolanmış olduğu dikkati çekmektedir. Kuyunun dibinde ağzını açmış bekleyen ejderhanın ağzından alevler püskürmektedir. Kuyunun başında durup adama bakan kızgın bir deve, sahnenin üstünü doldurmaktadır. (Resim 23)

Resim 23: Kuyuya Atlayan Adam, *Fahâme*, TSMK H. 1703, (1614-1616). (And, 2008: 41)

6.2. Batı kültüründeki eserler:

Kelile ve Dimne'de geçen, hayatın tehlikelerini ve sıkıntılarını tasvir eden söz konusu hikâye, Batı dünyasında meşhur olan *Barlaam and Josaphat* adlı eserde de yer almaktadır. *Barlaam and Josaphat* Arapça, Almanca, Latince, Grekçe, Gürcüce, Fransızca gibi çok farklı dillere çevrilmiş bir eserdir. Çok sayıda tasvirli nüshaları ve baskıları da bulunmaktadır. Söz konusu hikâye bu eserde de anlatıldığı için Batı dünyasında hem resimlerine hem de kilise fresklerinde kabartmalarına rastlamak mümkündür.

Resim 24: Museo della Cattedrale'de Bulunan Kabartma, Barlaam & Josaphat, (Prymak, 2020)

Resim 25: Barlaam & Josaphat (Prymak, 2020)

1576 yılında hazırlanan *Stephanitis de Ichnelatis* adlı Grekçe yazma, Biblioteca Apostolica Vaticana Library'de Barb. gr. 172 demirbaş numarası ile muhafaza edilmektedir. *Kuyuya Atlayan Adam* hikâyesi eserde, Doğu yazmalarındakilerden farklı bir görünümde resmedilmiştir. Metnin sonunda, çerçevesiz bir alan içerisinde yer alan resimde figürler, yeşil bir zemin üzerine, enine sıralanmışlardır. Deveden kaçarken kuyuya atlayan adam, burada bir unicorndan kaçarken ağaca tırmanmış vaziyettedir. En solda, üç kattan oluşan bir ağacın en alt kısmında durmuş, belden üstü görünen kırmızı kıyafetli adam sol eliyle ağaca tutunmuş, diğer elini de başına koymuş ne yapacağını düşünmektedir. Ağacın altında, solda beyaz bir fare durmaktadır. Ağacın sağında ise, bataklık görünümündeki yerin içinden başlarını uzatmış dört tane timsaha benzer yaratık, ağızlarını açmış ve adama doğru bakmaktadır. Bunların arkasında, bir başka ağacın önünde bir ejderha başını yerden çıkarmış, adama doğru ağızını açıp bakmaktadır. Kırmızı renkte iki kanadı bulunan ejderhanın ağızından çıkan kırmızı renkli şey, dili olabileceği gibi ateş olması da muhtemeldir. Biraz daha sağda, tek boynuzlu bir at (unicorn), ön ayaklarını kaldırmış, adamın bulunduğu yöne doğru koşmaktadır. Resmin en sağında, üçgen çatılı bir ev ve onun hemen yanında iki ağaç resmedilmiştir. (Resim 26)

Resim 26: Ağaca Tırmanan Adam, *Stephanitis de Ichnelatis*, BAVL Barb.gr.172, 15v. (1576)

1778'de Kahire'de hazırlanan PBN Arabe 274 numaralı Arapça yazma da, *Barlaam ve Josaphat*'a aittir. 55b sayfasında bulunan resim, PBN Cod. Arab. 615'teki tasvir ile oldukça benzemektedir. Farklı olarak, kuyudaki adamın sakalları ve bıyıkları yoktur ve boynunda altın sarısı bir kolye bulunmaktadır. Ejderha ve yılanlar Arab. 615'tekine göre daha küçük boyuttadır. Adamın tutunduğu ağaçta Arab. 615'tekinden daha farklı türde çiçeklerin yer aldığı görülmektedir. En dikkat çeken farklılık ise solda yer alan kıvrımlı tek boynuzu olan dağ keçisine benzer hayvandır. Resmin üzerinde kırmızı mürekkeple yazılmış "Meselü'd-dünya el-bi'ru ve'r-recul müdellâ fiha ve'l-gasîn ve'l-fa'reyn ve erbaatü hayyât ve't-tinnîn ve zü'l-karn" (Dünyanın misali, kuyu ve ona sarkıtılmış olan admanın, dalların, iki farenin, 4 yılanın, ejderhanın ve tek boynuzlunun misali gibidir) ifadesi yer almaktadır. Bir anlamda tasvirdeki unsurlar ile hikâyeyi özetleyen bu ifadenin yanında "er-reculü müdellâ fi'l-bi'r" (Kuyuya sarkıtılmış adam) yazısı bulunmaktadır. (Resim 27)

Resim 27: Euthymius, *Barlaam ve Josaphat*, PBN Arabe 274, 55b. (1778)

8. Sonuç

Neredeyse her insan ve toplum tarafından kabul görmüş, herkese mâl olmuş bazı ahlâkî değerler, yüzyıllar boyu insanların ortak paydası olmuştur. Bu değerler, *Kelile ve Dimne* hikâyelerinde hoş gidecek biçimde, hayvanların dili ile anlatmış ve yüzyıllar içerisinde yapılan pek çok tercümesi ile de nesilden nesile aktarılmıştır. Bu aktarım sürecinde her yazar ve nakkaş eseri, kendi zamanı ve kültüründen aldıklarıyla harmanlamıştır.

Resimlerin, yazıldığı dil ve bölgelere göre bazı kalıpları tekrar ettiği tespit edilmiştir. Örneğin; Arapça yazmalarda iki tip kuyu görülmektedir. İlkinde, iki kaya arasında bir su birikintisi şeklinde, diğerinde ise zeminden yüksek, su kuyusu görünümündedir. Yüksek kuyu içerisindeki adamlar, çömelmış gibi görünen bir pozisyonda durmaktadırlar. Bu yazmalardaki kuyuların tümünün içi aydınlıktır. Doğu tasvirlerinde kuyuların içi görünürken Batıdaki tasvirlerde içleri görünmemektedir. Kuyudaki adamlar çoğunlukla uzun saç, sakal ve bıyıkla resmedilmiştir ve üzerlerinde yalnızca peştamal türünde bir giysi bulunmaktadır. PBN Arabe 3475'te ejderha, diğer resimlere göre detaylardan yoksun olması sebebiyle farklı görünümündedir. Arabe 5881'de ejderha yerine kuyunun dibinde dört tane yılan bulunmaktadır. Genel olarak fareler, gerçek hayattakinden daha büyük ölçekte resmedilmiştir. Adamın tutunduğu bitkiler cılızdır. Kuyu içerisindeki yılanların ya tamamı çizilmiştir veya yalnızca başları görünmektedir. Resimlerin tamamı çerçevesiz bir alan içerisinde yer almaktadır. Bod. Lib. Pococke 400, BSB Cod. Arab. 616 ve CCC MS 578 yazmaları olmak üzere üç yerde adamın başında altın sarısı, daire formunda hâlâ görülür. Eserler, Güney ve Orta Asya, Bağdat ve en çok da Mısır bölgesinde hazırlanmıştır. Hikâyede anlatılan yiyecek, iki yerde net bir şekilde çizilmiştir. Bunun dışında Met. M. 1981.373.22'deki bir şeklin üzerinde "asel" yazmaktadır. Bazı yazmalarda figürlerin üzerinde, onları tanımlayan "leyl", "nehâr" gibi yazılar görülmektedir. *Barlaam and Josaphat* adlı eser hariç hiçbirinde, adamı kovalayan kudurmuş hayvan resmedilmemiştir. *Barlaam ve Josaphat*'ta ise adamı tek boynuzlu bir at kovalamaktadır. Arapça metinlerde, adamı bir filin kovaladığı anlatılır. Ancak fil figürü resimlere dâhil edilmemiştir.

Farsça yazmalara bakıldığında da iki tip kuyu dikkat çekmektedir; kuyunun ağzı ve içi olmak üzere iki bölümden oluşan, yerin altında bir çukur veya zindan biçiminde olandır ki bu, en sık görülen kuyu tipidir ve yerden yüksek biçimde inşa edilmiş biçimde kuyudur. Resimlerin çoğu bir çerçeve içerisinde yer almaktadır. Bazılarında motiflerin sayfa kenarına taşdığı da görülür. Kimi resimlerde çerçeve, bir T şeklinde belirlenmiştir. BL Or. 13506 numaralı yazmadaki hariç bütün kuyuların içleri karanlık bir görünümündedir. TSMK H.363'teki hariç adamların üzerlerinde tüm vücudu örten, kaftan benzeri bir kıyafet bulunmaktadır. PBN Pers. 1639 ve TSMK H.362 olmak üzere iki yerde, adamın başında kırmızı tonlarında serpuşlu bir sarık vardır. BL Or. 13506 ve TSMK H. 363'te ise adamın başının etrafında altın sarısı, daire şeklinde bir hâle bulunmaktadır. Adam, BL Or. 13506'da meyve; PBN Pers. 376 ve TSMK R. 1022'de ise bal yemektir. Arapça yazmalarda olduğu gibi adam, kollarını açıp iki yandaki bitkilere tutunmuştur. Ancak bunun dışında bazı nüshalarda kuru bir dala ve bir ağacın köklerine iki eliyle tutunmuş olarak da resimlenmiştir. Arapça yazmalara kıyasla hayvan figürleri genel olarak daha küçük betimlenmişlerdir. Arapça yazmalarda yalnızca hikâyede geçen olay aktarılmak istenmiştir. Ancak Farsça yazmalarda, hikâye unsurları dışında özenle nakşedilmiş doğa manzaraları da resme görsel bir zenginlik katmaktadır. Ejderhalar, genel olarak ürkütücü bir görünümündedir. Farsça metinlerde, adamı kovalayan hayvandan deve olarak söz edilmektedir. Deveye resimlerin tamamında yer verilmiştir. Develer, bazı resimlerde saldırgan, ağzından köpükler saçarken, bazılarında ise uysal bir şekilde resmedilmiştir.

Arapça ve Farsça yazmaların haricinde, Batı dillerine tercüme edilmiş bazı *Kelile ve Dimne* yazmalarında da tesadüf edilmiştir. Bunlardan Latince olan iki yazma da birbirinden farklı üslup ve tekniklerde resimlenmiştir. İkisinde ortak olan tek özellik, kuyunun yerden yüksek olmasıdır. Grekçe yazmada ise diğer bütün yazmalardan farklı bir kompozisyon görülür. Resimde, kovalayan hayvanın tek boynuzlu bir at olması, adamın bir ağaca tırmanmış olması, sözü edilen iki fareden yalnızca birinin resmedilmesi, ejderha dışında dört yırtıcının daha bulunması gibi Arapça ve Farsça metinlerde anlatılan hikâyedekilerden oldukça farklı unsurlar yer almaktadır.

Kuyu motifinin, Arapça ve Farsça yazmalarda farklılık arz ettiği dikkat çekmektedir. Genel itibariyle Arapça yazmalarda dibinde su bulunan; Farsçalarda ise karanlık, susuz, zindan görünümünde bir kuyu betimlemesi karşımıza çıkmaktadır. Çöl kuyuları, yapı itibariyle birbirinden farklı tasarımlara sahiptir. Bunlardan ilki su kuyusu; ikincisi ise develerin yürüyerek inebileceği geniş çukurlar şeklinde tasarlanmış kuyulardır. (Şentürk, 2017: 450) Bu bağlamda Farsça yazmalarda, adamı kovalayan hayvanın deve olması ve kuyuların içlerinin de susuz, karanlık biçimde tasvir edilmesi adamın azgın deveden kurtulmak amacıyla atladığı yerin geniş ve derin bir kuyu olduğu düşünülebilir. Arapça yazmalardaki kuyuların ise içlerinin aydınlık oluşu ve dibindeki su motifine dayanarak diğeri kadar derin olmayan, içeri aydınlık kalabilecek kadar sığ bir su kuyusu olduğu söylenebilmektedir.

Yapılan inceleme sonucunda metin ve resimlerdeki unsurların, kaleme alındığı dil ve hazırlandığı bölgenin kültürüne göre farklılık arz ettiği, *Kuyuya Atlayan Adam* hikâyesi üzerinden tespit edilmiştir. Hikâyede adamın kaçtığı kudurmuş hayvan Farsça yazmalarda deve, Arapçalarda ise fil olarak anlatılmaktadır. Toplumsal bakış açısındaki farklılıklar, Arap ve Fars bölgelerinde hazırlanan eserlerin metin ve resimlerinde yer alan korkutucu varlık figürü ile öne çıktığı görülmektedir. Ortaya çıkarılacak yeni yazmalarla birlikte her birinin metni ayrı ayrı okunup tahlil edildiği, hazırlandığı bölgeler ve nakkaşları gibi bilgiler tespit edildiği takdirde konuya daha geniş bir perspektiften bakılması ve bunun neticesinde daha özgün çıkarımların yer aldığı çalışmalar yapılması arzu edilmektedir.

9. Kaynakça

- Akar, Z. (2002). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde Bulunan İki Falnâme ve Resimleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akün, Ö. F. (1989). "Alâeddin Ali Çelebi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2, 315-318, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- And, M. (2008). *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası*. II. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arpacıoğlu, S. H. (2019). *Timur Devri Baysungur Dönemi Minyatürlerinde Tasarım Çözümlemeleri*. Sanatta Yeterlilik, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Azak, H. (1991). *İbnu'l-Mukaffa'nın Kelile ve Dimne'si İle La Fontaine'nin Fabllarının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bayraktar, Ç. (2020). *Timur Dönemi Minyatürlü El Yazmalarından TSMK R. 1023 No.lu Şiraz Ekolü Kelile-u Dimne İle TSMK R. 1022 No.lu Herat Ekolü Kelile-u Dimne Yazmalarının Kitap Resim Sanatı Açısından Karşılaştırılması Ve Etkileşimi*. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Bediüzzaman Said Nursî. (2012). *Sözler (Osmanlıca Tıpkı Basım)*. İstanbul: Altınbaşak Neşriyat.
- Bilici, M. (2014). "Kuyudaki adam: Tolstoy, Bediüzzaman ve Buda", <https://www.risalehaber.com/kuyudaki-adam-tolstoy-bediuzzaman-ve-buda-16108yy.htm>, (Erişim Tarihi: 21.08.2022)
- Buhârî. (1442). *Sahîhu'l-Buhârî*. I-XI. thk. Muhammed Zühayr b. Nâsır, Dâru Tavkân-Necât,
- Bülbul, T. (2017). *Hümâyûn-nâme İnceleme-Metin Filibeli Alâeddîn Ali Çelebi*, Ankara: TÜBA Yayınları.
- Cordoni, C. (2014). *Barlaam und Josaphat in der Europäischen Literatur des Mittelalters*, Berlin: De Gruyter.
- Çağdaş, K. (1962). *Pançatantra Masalları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Doğrul, Ö. R. (1958). *Kelile ve Dimne*, İstanbul: Nurgök Matbaası.
- Dokumacı, N. (2021). "Metinlerarasılık Bağlamında Mevlânâ'nın Mesnevî'si İle Beydebâ'nın *Kelile ve Dimne'si*", *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, , 6(11), 135-151. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1632407> Erişim Tarihi: 20.09.2022)
- Euthymius, *Barlaam et de Josaph*, PBN Arabe 274. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8419219x/f1.planchecontact.r=Barlaam#> Erişim Tarihi: 13.12.2022)
- Giovanni da Capua, *Guide for Human Life*, Library of Congress. <https://www.loc.gov/item/2021667027> (Erişim Tarihi: 15.11.2022).
- Güler, G. (2019). *Süleymaniye Kütüphanesi F. 3682 Numaralı İbrahim Sultan Antolojisi (Marzubannâme, Kelile ve Dimne, Sindbadnâme) Minyatürleri*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, *Iyâr-ı Dâniş*, The Walters Art Museum W.692. <https://art.thewalters.org/detail/9478/single-leaf-from-anvar-i-suhayli-by-khashifi-2/> (Erişim Tarihi: 30.01.2023)
- İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, BSB Cod. Arab. 615. (<https://www.wdl.org/en/item/19523/>, Erişim Tarihi: 13/12/2022)
- İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, BSB Cod. Arab. 616. <https://www.wdl.org/fr/item/8933/> (Erişim Tarihi: 13.12.2022)
- İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, CCCC (Cambridge Corpus Christi College) MS. 578. <https://iif.biblissima.fr/collections/manifest/eodef4facfa871bf07d6c019a49c60058f975b08?ti>

- fy={%22pages%22:[93],%22panX%22:0.404,%22panY%22:0.666,%22view%22:%22thumbnail s%22,%22zoom%22:0.633} (Erişim Tarihi: 15.11.2022)
- İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, Oxford Bodleian Library MS. Pococke 400
[https://iiif.bibliissima.fr/collections/manifest/23911a9960abfa6e40dfb1eda2361b82da52e481?t ify={%22pages%22:\[320\],%22panX%22:0.882,%22panY%22:0.352,%22view%22:%22thumbna ils%22,%22zoom%22:1.711}](https://iiif.bibliissima.fr/collections/manifest/23911a9960abfa6e40dfb1eda2361b82da52e481?t ify={%22pages%22:[320],%22panX%22:0.882,%22panY%22:0.352,%22view%22:%22thumbna ils%22,%22zoom%22:1.711}) (Erişim Tarihi: 13.12.2022)
- İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, PBN Arabe 3465.
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84229611/f314.item> (Erişim Tarihi: 13.12.2022)
- İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, PBN Arabe 3470.
<https://portail.bibliissima.fr/fr/ark:/43093/mdata161b122a37c8d79f9e4d54a71e50414c936ade d1> (Erişim Tarihi: 13.12.2022)
- İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, PBN Arabe 3475.
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84539771/f1.item> (Erişim Tarihi:13.12.2022)
- İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, PBN Arabe 5881.
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84539756.r=arabe%205881?rk=21459;2> (Erişim Tarihi: 13.12.2022)
- İbnü'l-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, The Metropolitan Museum of Art 1981.373.22.
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/453076> (Erişim Tarihi: 13.12.2022)
- Karaismailoğlu, A. (1999). "Hüseyin Vâiz-i Kâşifi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 19, 16-18, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karaismailoğlu, A. (2022). "Kelile ve Dimne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 25, 210-212, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kut, G. (1997). "Hint Edebiyatından Türk Hikâyelerine", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 8, 357-377.
- Kuzudişli, A. (2017). "İbnü'l-Mukaffa ve İslami İlimlerin Oluşumundaki Rolü", *TİDSAD Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(12), 51-61.
- Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelile ve Dimne*, British Library Or. 13506.
http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Or_13506 (Erişim Tarihi: 13.12.2022)
- Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelile ve Dimne*, PBN Pers. 1639.
<https://portail.bibliissima.fr/fr/ark:/43093/mdata28dd16f53a1ba7ae145ce6b5bc489536e3445d 8a> (Erişim Tarihi: 13.12.2022)
- Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelile ve Dimne*, PBN Pers. 376.
[https://iiif.bibliissima.fr/collections/manifest/140977b325475725ff06031b35fcb59f1a0174d?tif y={%22pages%22:\[363\],%22panX%22:0.499,%22panY%22:0.785,%22view%22:%22thumbnail s%22,%22zoom%22:1.003}](https://iiif.bibliissima.fr/collections/manifest/140977b325475725ff06031b35fcb59f1a0174d?tif y={%22pages%22:[363],%22panX%22:0.499,%22panY%22:0.785,%22view%22:%22thumbnail s%22,%22zoom%22:1.003}) (Erişim Tarihi: 13.12.2022)
- Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelile ve Dimne*, PBN Pers. 377.
[https://iiif.bibliissima.fr/collections/manifest/9909a8ad9514b2f9411ab8967f0304c7700aba64? tify={%22pages%22:\[13\],%22panX%22:0.55,%22panY%22:0.67,%22view%22:%22thumbna ils%22,%22zoom%22:1.063}](https://iiif.bibliissima.fr/collections/manifest/9909a8ad9514b2f9411ab8967f0304c7700aba64? tify={%22pages%22:[13],%22panX%22:0.55,%22panY%22:0.67,%22view%22:%22thumbna ils%22,%22zoom%22:1.063}) (Erişim Tarihi: 13.12.2022)
- Nasrullah-ı Şîrâzî, *Kelile ve Dimne*, PBN Pers. 913.
<https://portail.bibliissima.fr/en/ark:/43093/mdatac47cd7d3ffc3777b2c1e18b5b39793cc05ba83 49> (Erişim Tarihi: 13.12.2022)
- Öztürk, N. ve Biçer, Ş. (2020). Kelile ve Dimne Yazmalarındaki Aslan ve Şetrebe Hikâyesi Minyatürlerinin Karşılaştırma Analizleri", *TURAN-SAM*, 45, 151-159.
- Parladır, Ş. (2011). "Ali Çelebi'nin Hümâyunnâmesi: The British Library Add. 15153", *Sanat Tarihi Dergisi*, İzmir, 20(1), 93-131.
- Parladır, Ş. (2016). "Ali Çelebi'nin Hümâyunnâmesi ve Resimli Nüshaları", *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 14, 27-55.

- Pattabanoğlu, F. Z. (2019). "Kelile ve Dimne'deki Etik Unsurlar; Bu Unsurların Ahlâk Eğitimi Bakımından Önemi", Kastamonu Eğitim Dergisi, 27 (6), 2767-2779.
- Prymak, T. M. (2020). "The Wonderous Tale of Barlaam And Josaphat", https://sheptytskyinstitute.ca/wp-content/uploads/2020/12/THE_WONDEROUS_TALE_OF_BARLAAM_AND_JOSAPH.pdf, (Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Raymundo de Biterris, *Kelile ve Dimne*, PBN Latin 8504. <https://portail.bibliissima.fr/fr/ark:/43093/mdata19fda73d34041919b954e4559006c8a59a8c9a84> (Erişim Tarihi: 15.11.2022)
- Sahafiasl, P. (2020). *Büyük Selçuklu Minyatür Sanatının İzleri İbn'ül-Mekarim Hasan'ın Kelile ve Dimne'sindeki Minyatürler*, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Stephanites et Ichneutes, *Kelile ve Dimne*, BAVL Barb.gr.172. <https://digi.vatlib.it/mss/detail/142821> (Erişim Tarihi: 13/12/2022)
- Susem, M. (2021). "Gülistân'da *Kelile ve Dimne* Etkisi", Gencine, Klâsik Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 71-90. (https://gencinedergisi.net/cilt1/sayi1_pdf/melis_susem.pdf)
- şentürk, A. A. (2017). *Osmanlı şiiri Kılavuzu, II*, İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi (OSEDAM).
- Tolstoy (2017). *İtirafıların*, İstanbul: Kaknüs Yay., 16. Baskı.
- Toska, Z. (1989). *Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesud Çevirisi I-II*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uysal, H. K. (2019). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 363 Numaralı Kelile ve Dimne Nüshasının Minyatürlerinin Teknik Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Yazıcı, T. (2006). "Nasrullah-ı şirâzi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 32, 425, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.